

Milena Krobotová: *Úvod do české stylistiky*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 2001. 128 s. ISBN 80–244–0315–3.

Skripta M. Krobotové *Úvod do české stylistiky* si kladou za cíl seznámit studenty se základními pojmy oboru a ilustrovat obecné výklady na konkrétních příkladech jak v textu, tak v příloze; příloha je doplněna rovněž výtahem z normy ČSN 01 6910 – *Úprava písemností psaných strojem nebo zpracovaných textovými editory* (1997). Vlastní text skript se člení do šestnácti kratších kapitol: 1/ *Úvod do problematiky, základní pojmy*, 2/ *Výstavba jazykového projevu*, 3/ *Slohotvorní činitelé*, 4/ *Styl projevů mluvených a psaných*, 5/ *Výslovnostní styly*, 6/ *Soustava funkčních stylů*, 7/ *Lexikální prostředky se slohovou platností*, 8/ *Stylistické využití významu slov*, 9/ *Hláskové prostředky se slohovou platností*, 10/ *Grafické prostředky se slohovou platností*, 11/ *Morfologické prostředky se slohovou platností*, 12/ *Slohotvorné prostředky se slohovou platností*, 13/ *Syntaktické prostředky se slohovou platností*, 14/ *Kompozice jazykového projevu*, 15/ *Problematika knižnosti a hovorovosti*, 16/ *Z dějin stylistiky*.

Toto uspořádání v zásadě může plnit zamýšlený účel, přesto však lze k textu mít některé věcné výhrady. Názvy kapitol 2 a 14 na první pohled vypadají téměř identicky; to, že autorka chápe výstavbu jako samotný proces vzniku textu a kompozici – zhruba řečeno – jako jeho strukturu, není v textu bohužel nijak explicitně definováno; studentům, kteří se ve stylistické problematice teprve začínají orientovat, by to mohlo poněkud zkomplikovat porozumění. Stejně tak není jasné, podle jakého kritéria autorka seřadila kapitoly zabývající se různými skupinami výrazových prostředků: začít lexikem a sémantikou (včetně výrazových prostředků s kontextovou stylovou hodnotou), pak přejít k hláskosloví, pravopisu, interpunkci, morfologii atd. je poněkud nesoustavné a matoucí – opět hlavně s přihlédnutím ke studentům jako adresátům textu; zastírají se vztahy mezi jednotlivými jazykovými rovinami a jazyk sám je směřován s grafickým způsobem jeho záznamu.

Sporná místa lze najít také u jednotlivých dílčích výkladů: kapitola 4, *Styl projevů mluvených a psaných* (s. 15–17), se omezuje pouze na užitý kód, na formu, v níž je projev prezentován adresátovi (v této pasáži najdeme rovněž náhlý a nevysvětlený terminologický posun *mluvené* projevy → *mluvní* projevy). Autorka opomíjí skutečnost, že kromě takovéhoho elementárního členění lze uvažovat o specifických rysech mluvenosti x psanosti nezávisle na užitém kódu (viz *Stylistika současné češtiny* – M. Čechová, J. Chloupek, M. Krémová a E. Minářová, 1997, např. s. 20; při jinak hojném využívání tohoto pramene to je opomenutí poněkud zarážející).

Dále nelze souhlasit s tvrzením „Slova spisovná jsou ve své podobě [?] stylisticky neutrální [...]“ (s. 30) – autorka nebere v úvahu skutečnost, že existují například spisovná expresiva (podle *Slovníku spisovné češtiny*, 2., opravené vydání 1994, to jsou například výrazy *fúrie* nebo *letět* „rychle běžet“). Bylo by také vhodné, kdyby autorka blíže vysvětlila své pojetí stylové příznakovosti – podle výše citované *Stylistiky současné češtiny* může totiž stylovým příznakem, někdy dokonce velmi důležitým, být také neutrálnost. Nebrat tuto skutečnost na vědomí znamená, podobně jako u opozice mluvenost x psanost, výrazně omezovat možnosti zkoumání textů, a to nejen z hlediska stylistiky. Právě studentům by však bylo zapotřebí nabídnout co nejvíce možností, co nejvíce pohledů na analýzu textů – bez ohledu na to, kolik z této nabídky později prakticky využijí; jde především o prezentaci různých způsobů uvažování o jazyce.

Hlavním problémem skript nicméně nejsou věcné nepřesnosti, ale nestandardní způsob práce se sekundární literaturou, přesněji řečeno nepůvodnost velké části pasáží. Práce, z nichž autorka vycházela, jsou někdy citovány jen obecně: na str. 9 je uvedeno „podle A. Jedličky“, bez bližší specifikace, seznam sekundární literatury však obsahuje celkem 15 Jedličkových prací, takže výpovědní hodnota takového odkazu není příliš vysoká. Obdobně na str. 88 se uvádí „podle K.

Hausenblase“, jenže lze poměrně těžko odhadnout, kterou z 20 Hausenblasových prací uváděných v seznamu literatury má autorka na mysli; nehledě k tomu, že v odborném textu by toto nemělo být záležitostí odhadu, ale naprosto jednoznačného odkazu. Stejně tak by bylo vhodné uvést, zda tvrzení, že výslovnost [jsem] je neutrální (s. 17), má být autorčiným subjektivním dojmem, nebo zda se opírá o některou výslovnostní příručku – pokud možno jinou než její vlastní – a o kterou.

Některé zdroje však nejsou citovány vůbec, a to ani na místech, kde autorka cizí formulace přejímá doslova nebo téměř doslova – samotný fakt, že využívané práce jsou poté uvedeny v závěrečném seznamu literatury, je z tohoto hlediska naprosto irelevantní (stejně jako skutečnost, že některé jiné odkazy jsou prezentovány odpovídající formou). Je nutno připomenout, že důsledné označování přejatých myšlenek přímo v textu a podrobnější identifikace příslušného pramene v seznamu literatury jsou v odborné komunikaci nejen ustáleným zvykem; tento požadavek je zakotven rovněž v platné normě (ČSN ISO 690, *Bibliografické citace : obsah, forma a struktura*, 1996; autorka sama se o ní ostatně na str. 85 zmiňuje).

Dvěma základními využívanými prameny – a to včetně sekundární literatury citované původními autory – jsou *Stylistika současné češtiny* (M. Čechová, J. Chloupek, M. Krčmová a E. Minářová, 1997) a *Štylistika* (J. Mistrík, 1. vyd. 1985). Pro ilustraci následuje několik příkladů: „Singularní styl (styl jediného projevu) se může porovnávat s texty dalšími. Shledáváme pak, že mezi jednotlivými texty existují jisté typové podobnosti, že lze cestou abstrakce dojít k poznání různých typů stylů: [...]“ (*Stylistika současné češtiny*, 1997, s. 12). „Styl jediného projevu, tzv. *singularní styl*, můžeme porovnávat s texty jinými a dospějeme k závěru, že mezi jednotlivými texty existují určité typové podobnosti (abstrakcí lze poznat různé typy stylů)“ (Krobotová, 2001, s. 9). „To znamená, že s narůstáním oficiálnosti, společenské závažnosti a vědomého a účelového záměru inklinuje naše komunikace ke spisovnosti (viz zde kap. II nebo Chloupek, 1986)“ (*Stylistika současné češtiny*, 1997, s. 58). „S nárůstem oficiálnosti, společenské závažnosti a vědomého, účelového záměru inklinuje naše komunikace ke spisovnosti. (J. Chloupek, 1986)“ (Krobotová, 2001, s. 14).

Způsob práce s odkazy je někdy zdánlivě korektní, bližší srovnání však ukáže opak. Například na str. 76 lze najít odkaz na výsledek empirických zkoumání J. Mistríka; odkaz se vyskytuje v rámci jednoho větňého celku, autorka však už neuvádí, že od J. Mistríka převzala rovněž obsah několika následujících odstavců textu skript; to lze zjistit až nahlédnutím do předlohy (Mistrík, 1985, s. 372n.).

Kapitola 16, *Z dějin stylistiky*, je z Mistríkovy *Štylistiky* přeložena naprosto celá, jen v poněkud zestručněné podobě (*Dejiny, súčasný stav a perspektívy štylistiky*; Mistrík, 1985, s. 7–30). Několik dokladů: „V tomto období vznikli dva protichodné ‚štylistické‘ smery: tzv. analógia a anomália. Zo známejších osobností CAESAR patril k analogistom a CICERO k anomalistom. Caesar vyzdvihoval pri výbere slov vecnosť, pravidelnosť a zákonitosť, pričom zavrhol každú anomáliu, ľubovôľu a vyumelkovanú syntax“ (Mistrík, 1985, s. 8). „Vznikly dva protichodné směry – *analogie* (např. Caesar) a *anomalie* (např. Cicero). Caesar zdůrazňoval při výběru slov věčnost, pravidelnost, zákonitost a zavrhol vyumělkovanou syntax“ (Krobotová, 2001, s. 93). „Najpozoruhodnejší z tohto obdobia bol spis *L Art poétique* (1674) od NICOLASA BOILEAU-DESPRÉAUXA, ktorý sa stal bibliou francúzskych básnikov 17. a 18. storočia. *L Art poétique* pozostáva zo 4 spevov (1. spev má 34 tém, 2. spev 13, 3. spev 27 a 4. spev 36 tém). Je to akýsi spisovateľský receptár, ktorý venuje pozornosť próze, poézii i dráme. Nie je však čistou poetikou, ale obsahuje aj štylistické poučky širšieho charakteru: známe veci treba vyslovovať ľahko, výrazy zbytočne nerozširovať, nepoužívať cudzie slová, pozorne voliť nadpis, vlastné práce prísne apretovať atď.“ (Mistrík, 1985, s. 10). „Nejpozoruhodnejší je spis N. Boileaua-Despréaux, *Umění básnické* (1674), který se stal ‚biblí‘ francouzských básníků 17. a 18. století. Skládá se ze čtyř zpěvů a jde o jakýsi spisovatelství

receptář, jež [!] věnuje pozornost próze, poezii i dramatu. Není však čistou poetikou, ale obsahuje i stylistické poučení širšího charakteru, např. známé věci je třeba vyslovovat lehce, výrazy zbytečně nerozšiřovat, nepoužívat cizích slov, pozorně volit titulek apod.“ (Krobotová, 2001, s. 93). „Š v a j č i a r s k a štylistika nie je metodologicky a ani teoreticky jednoznačne orientovaná. Pretrváva tu orientácia viac na literármedvednú štylistiku (M. WEHRLI: *Allegmeine Literaturwissenschaft*. Bern 1957) alebo na symbiózu jazykovednej štylistiky s poetikou (E. L. KERKHOFFOVÁ, pôv. Holanďanka: *Kleine deutsche Stilistik*. Bern 1962)“ (Mistrík, 1985, s. 23). „Ve *Švýcarsku* není stylistika metodologicky ani teoreticky jednoznačně orientována. Přetrvává zaměření na literárněvědnou stylistiku nebo na symbiózu jazykovědné stylistiky s poetikou“ (Krobotová, 2001, s. 97).

Nepřiznané využívání cizích myšlenek jde však ještě dále – autorka skript přejímá dokonce i doklady, kterými původní autoři své vyklady ilustrují. Krajním případem je pasáž o uměleckém funkčním stylu, kdy na necelých pěti stránkách skript (s. 26–30) najdeme minimálně 30 takto přejatých dokladů (plus další průběžně v textu a pět v příloze); významným zdrojem byla opět *Stylistika současné češtiny*. Ukázka: „Opakování výrazů ze stejného kořene nebo tvořených stejnými příponami se nazývá **paronomázie**: *SVĚT / SVĚT -lo / SVĚT -lonoš / SVĚT -luška / SVĚT -lice / SVĚT -obol / SVĚT -ák* (V. Nezval); *Co povyku a pachtění, co práce mravenčí, čeho všeho zkoušení, vážení, radění, usnášení, schůzování, hlasování; kolik nápadů a přetřásání a myšlenek vírného bubnování, rozhodování, co urputných náporů a kolik neústupné vůle* (J. John)“ (*Stylistika současné češtiny*, 1997, s. 229). „V uměleckých textech se také někdy vyskytuje **paronomázie**, tj. opakování výrazů ze stejného kořene (*SVĚT / SVĚT -lo / SVĚT -lonoš / SVĚT -luška / SVĚT -lice / SVĚT -obol / SVĚT -ák*. V. Nezval) nebo tvořených stejnými příponami (*Co povyku a pachtění, co práce mravenčí, čeho všeho zkoušení, vážení, radění, usnášení, schůzování, hlasování; kolik nápadů a přetřásání a myšlenek vírného bubnování, rozhodování, co urputných náporů a kolik neústupné vůle*. J. John)“ (Krobotová, 2001, s. 29).

Podobným způsobem je však využívána nejen základní – a navíc nikoli nedostupná – stylistická literatura, ale také mnohem elementárnější prameny: *Pravidla českého pravopisu* (1993, školní vydání) posloužila, opět včetně dokladů, jako další z neoznačených zdrojů pro skripta; alespoň jeden příklad: „Pomlčka (–) naznačuje větší přestávku v řeči nebo od sebe výrazně odděluje části projevu. Piše se zejména: 1. Má-li se naznačit, že výpověď není ukončena. To bývá, když se mluvčí úmyslně odmlčí, např. proto, že si náhle uvědomí nevhodnost toho, co chtěl říci, nebo že nenachází vhodný výraz nebo obsahovou souvislost apod. Např.: *Už toho mám opravdu dost, ty – No, ujde to s nimi; někdy ovšem – ale co dělat, vždyť jsme my také lepší nebyli*“ (*Pravidla českého pravopisu*, 1993, školní vydání, s. 67). „**Pomlčka** naznačuje delší přestávku v řeči nebo od sebe výrazně odděluje části projevu. Naznačuje, že výpověď není ukončena – mluvčí se úmyslně odmlčí, např. proto, že si náhle uvědomí nevhodnost svých slov, nebo že nenachází vhodný výraz, obsahovou souvislost apod. (*Už toho mám dost, ty – No, ujde to s nimi; někdy ovšem – ale co dělat, vždyť jsme my také lepší nebyli*)“ (Krobotová, 2001, s. 45).

Ve světle těchto skutečností čtenáře jistě upoutá následující autorčina (?) poučka: „Vždy citujeme prameny, ze kterých jsme čerpali“ (s. 85). Zajímavým protipólem tohoto způsobu práce se sekundární literaturou je úryvek označený jako citát z Karla Poláčka: „*Paní Jirsáková pravila, abysme se chovali slušně, což jsme činili, jelikož nechceme být pitomci*“ (s. 33). S téměř naprostou jistotou se odvažují prohlásit, že tento úryvek si autorka, neznámo proč, vymyslela – v knize *Bylo nás pět*, což je jediný možný zdroj, nic takového prostě neexistuje.

Závěrem lze konstatovat, že skripta M. Krobotové *Úvod do české stylistiky* mohou snad posloužit studentům bohemistiky jako text, který je seznámí se základními pojmy současné stylistiky, byť poněkud nepřesně a nesoustavně. Je však nutno zdůraznit, že z etického hlediska se jedná

o práci velmi problematickou, podle mne daleko za hranicí únosnosti; pro eventuální další vydání by minimálně bylo zapotřebí standardní formou doplnit do textu odkazy na sekundární literaturu a nahradit převzaté příklady vlastním dokladovým materiálem.

Michal Křístek